
BEVEZETŐ

Az oktatási ombudsman tízedik beszámolóját tartja a kezében a Kedves Olvasó. Az elmúlt évtizedben sokkal többet hallunk az oktatási jogokról, a demokrácia alapvető értékeinek megjelenéséről az iskolában, egyetemen. Az oktatás szereplőinek érdeklődését jól jelzi, hogy nagyon sokan kerestek meg bennünket tájékoztatást kérve jogaikról, lehetőségeikről. Még nem tudják, hogy sérültek-e jogaik, még nem kérnek eljárást, ám ismerni szeretnék a jog szabályait, mielőtt felelős döntést hoznak ügyükben. A tájékoztatás, az információk, szabályok átadása kiemelkedő fontosságú az oktatás világában. A tájékoztatáshoz való jog az oktatási jogok alapja. A közoktatásban a szülők – amint gyermekül eléri a tankötelezettségi kort – nem mérlegelhetnek szabadon, beíratják-e gyermeküket iskolába vagy sem. Az Alkotmányban rögzített tankötelezettség miatt – annak fennálltaig – a gyermeknek iskolába kell járnia. A művelődéshez való alkotmányos joghoz ily módon kapcsolódik egy alkotmányos kötelezettség, a tankötelezettség. Ezért kap különös jelentőséget a tájékoztatás és nemcsak az iskola kiválasztásakor, hanem a tanulói, és hallgatói jogviszony végéig. A szülők – gyermekeikkel együtt – az ország második legnagyobb közszolgáltatásának igénybevevői. Ezért illetik meg őket jogsultságok. A pedagógusok pedig a közszolgáltatást nyújtják, ezért ők a kötelezettek e viszonyban. A közszolgáltatást jogszabályok és helyi normák alapján szervezik, a pedagógusok ezek alapján hozzák meg a döntéseket, akár napjában több alkalommal. Amennyiben az oktatási szereplők nem ismerik a rájuk vonatkozó szabályokat, megítélésünk szerint nem is képesek felelős döntéseket hozni.

Az oktatásra vonatkozó legfontosabb szabályok ismertetésével, intenzív tájékoztatással számos vita megelőzhető. A tájékoztatás ugyanis nemcsak a szülőt és a diákot védi. Amennyiben a szülő a kimerítő tájékoztatást figyelmen kívül hagyva hoz döntést, nincs jogalapja a pedagógusra hárítani a felelősséget. A jogszabályok egyértelművé teszi hol van a család és az iskola felelősségének határvonala. Ezt az oktatási szereplők csak a jogszabályokból és ezek alapján megalkotott helyi normákból ismerhetik meg. A jog zsinórmértékül szolgál a viták rendezéséhez. Ha az érintettek ismerik e szabályokat, demokratikus keretek között oldhatják fel konfliktusaikat. A jog ismerete és alkalmazása nélkül a viták rendezésének az alapja a hatalom, a pozíció, az indulat, az erkölcs, az ízlés lesz. Számos magánvitát lehet ezen értékek mentén lefolytatni és lezárni, de nem a közszolgáltatásban. A demokrácia egyik alappillére a jog uralma. Az iskola, az egyetem pedig a demokrácia része. Itt is érvényesülniük kell mindazon elveknek, értékeknek, amelyeket alkalmazunk az életünk számos más területén. A közoktatás és a felsőoktatás közügy, tehát a demokratikus közjogi vita részévé kell válnia. Ha a vita kizárólag az oktatáspolitikusok és a pedagógusok között zajlik, az lehet érdekes, termékeny is akár, mégis kimaradnak belőle azok, akiket leginkább érint: a gyermekek, a szülők vagy a leendő szülők. A választópolgárok maradnak ki, akik beleszólhatnak abba,

hogy képviselőik a rendelkezésre álló helyi, országos vagy uniós pénzeket hogyan használják fel a különböző közszolgáltatások megszervezésére és működtetésére, feladatok ellátására.

Az Európai Unió tagságunk sajátos módon érinti az oktatást. A terület ugyanis nemzeti hatáskörben maradt. Nekünk, magyaroknak kell végiggondolnunk milyen oktatást szeretnénk, nekünk kell meghoznunk a döntéseket. Nem kötnek bennünket EU-szabványok, szabályok, irányelvek, nem kell átvennünk közösségi normákat. E szabadság azonban nem feledtetheti velünk, hogy az oktatásból kikerülő fiataloknak, diplomásoknak az Európai Unió kereskedelmében, szolgáltatásaiban, iparában, mezőgazdaságában, közigazgatásában kell dolgozniuk, alkotniuk, versenyezniük és megélniük. Ezért közügy az oktatás. A jogszerű oktatás a minimum. Attól még nem biztos, hogy jó is az oktatási intézmény vagy az oktatási rendszer. Ám jogállami keretek között lehetetlen olyan közszolgáltatást szervezni, amely jó ugyan, de jogszerűtlen. Az oktatásról sokan, sokszor fogunk vitázni. Minél többen és minél többet vitázunk, annál közelebb juthatunk a jó megoldásokhoz. De a hangsúly mégis a vitán van. Nem attól vagyunk ugyanis demokraták, hogy megtaláltuk a megoldást, hanem attól, hogy folyamatosan keressük azt. Számos esetben tapasztaljuk, hogy az intézményekben nincs mód vitázni, mert nem bíznak egymásban az oktatási szereplők. Ezért nincs is közöttük együttműködés. Az ilyen esetekben a sérelmeket elfojtják, ezért később azok hevesen, érzelmektől telítetten, szinte a megoldás reménye nélkül törnek a felszínre. Ahol azonban legalább alkalomszerűen mód van a vitára, helyrehozhatatlan károk, sérelmek ritkábban keletkeznek. Az érdekek természetesen különbözhetnek, a megoldások is, az ahhoz vezető utak is. A vita akkor értelmes, ha információk birtokában vagyunk és közös célunk a jó megoldások folyamatos keresése, a rossz döntések korrekciója a jog keretein belül, a jog szabályainak betartásával. Ezen vitáknak azonban van egy fontos feltétele: el kell fogadnunk a másik felet partnernek. Ez pedig bizalom nélkül nem megy.

Az együttműködések a jogvédelem területén is elengedhetetlenek. Az állampolgár jogait védő intézmény-hálózat egy fejlett demokráciában mindig bonyolult. A bírósági út végső eszköz a viták eldöntésére, ám hosszadalmas, drága és a nyilvánosság elve miatt kevésbé diszkrét. Az utóbbi években örvendetesen növekedett azon intézmények száma, amelyek az állampolgárok jogainak jobb érvényesítését hivatottak elősegíteni. A betegjogi képviselők, a gyermekjogi képviselők, a „nép ügyvédek”, a közvetítők, egyes civil szervezetek mind-mind a hatékony jogvédelmet hivatottak ellátni. Egyre közelebb kerülnek az érintettekhez, és olcsóbb, diszkrétebb és gyorsabb eljárások segítségével, útmutatással, felvilágosítással segíthetnek a konfliktusok kezdeti szakaszában közvetíteni, a feloldásban közreműködni. Az országgyűlési biztosokkal is kialakult szakmai kapcsolata van a hivatalnak, számos esetben kezdeményeztük vizsgálatukat, vagy javasoltuk a hozzánk fordulóknak, hogy vegyék igénybe az országgyűlési biztosok eljárását és tekintélyét, ha ügyük intézéséhez ez látszott célszerűnek. A hazai civil szervezetekkel korábban kialakult kapcsolatainkat bővítettük, segítségükkel feltérképeztük azokat a

konfliktuskezelő technikákat, amelyek hatékonyan hozzájárulnak az iskolai viták megnyugtató és jogszerű rendezéséhez.

A hatóságok, intézmények és civil szervezetek együttműködése arra szolgál, hogy az állampolgár ügyében gyorsan meg lehessen találni a legmegfelelőbb segítséget. Ha a címzett intézmény eljárhat, szolgáltatást nyújt az állampolgárnak. Amennyiben erre nem terjed ki a hatásköre, iránytűként tájékoztatást nyújt a beadványozónak, kihez fordulhat segítségért. Az állampolgár pedig eldöntheti, hogy a felkínált lehetőségek közül melyiket kívánja igénybe venni. Az együttműködés bizalmat kelt az állampolgárban, az egyén és az állam számára egyaránt kifizetődő ez a bizalom. Szabad társadalomban – ahol a jog uralma érvényesül – az együttműködésnek nincs alternatívája.

Az oktatási jogok biztosa tevékenységének nincs napi politikai tartalma. Ám munkánknak mégis van közpolitikai üzenete: abban tudunk segíteni, hogy közösen jogszerűvé tegyük a közszolgáltatást nyújtó oktatási intézmények működését. Eljárásunkkal az együttműködést segítjük, elfogadtatva az iskolapolgárokkal, egyetemi és főiskolai polgárokkal, hogy bízhatnak a jog uralmában, bízhatnak az intézményekben, hiszen az intézmények vannak a polgárért és nem fordítva. Ha a kezdeményezéseink, ajánlásaink nyomán az intézmények orvosolják az okozott jogsérelmet, máris sokak bizalmát nyerték el. Amennyiben az intézmények számos ügyben együttműködnek egymással az állampolgárok érdekében, úgy megsokszorozzák a bizalmat. Az ilyen intézményekkel és intézményekben értelme van a vitának, a nézőpontok, érvek ütköztetésének. Ott meghonosodnak a demokratikus értékek, elvek és az oktatási szereplők egyre kevésbé érzik kiszolgáltatottnak magukat. A jog pedig nem ellenségük, hanem értékes segítőjük lesz.

